

Поняття чести очерчено стержневим поняттям не тільки аналізованої книги, но і всій життєдіяльності Є. Сверстюка.

Ключевые слова: автопортрет, моральні цінності, честь, поле чести, полет битви, фразеологізм, образ, символ, Библия, народная

Victoriia Ostapchuk. The self-portrait in the structure of images of Y. Sverstiuk's autobiographical book "On the field of the honor". The straight and mediate ways of the self-portrait making are shown in the article through the poetics considering the aspect of seeing the reality by the author-narator in the book of Y. Sverstiuk "On the field of the honor". The special attention is concentrated on the disclosure of the content and structure of the book's name "On the field of the honor", using the meaning of the words *field and honor*, which are given according to the Dictionary of Ukrainian language. The understanding of the word "honor" is outlined not only with the core understanding of the analyzed book, but also with the understanding of the Y. Sverstiuk's life.

Key words: self-portrait, the field of the honor, the field of the battle, phraseologism, image, symbol, the Bible, folklore.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2016 р.

УДК 809.1

Вікторія Приходько

ВІРШ Р. КІПЛІНГА «IF» У ФІЛОСОФСЬКІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ Є. СВЕРСТЮКА

У статті йдеться про філософську інтерпретацію Є. Сверстюка вірша Р. Кіплінга «If». Зазначається, що в українському перекладі втрачено кіплінгівський ритм та категоричність суджень, натомість бачимо вистражданого героя доби шістдесятих, зміну жанру першотвору: від заповіді до листа синові. Зауважено, що самобутня індивідуальність Є. Сверстюка-перекладача виявляється у використанні контекстуально та оказіонально трансформованих фразеологізмів, які не лише адекватно передають емоційно-експресивне наповнення оригіналу, але й подекуди загострюють і драматизують авторські вирази.

Ключові слова: інтерпретація, переклад, ритм, фразеологізм, рефрен, оказіоналізм.

Вірш Р. Кіплінга «If» – визначний літературний твір, який привертає і привертає увагу багатьох перекладачів, критиків, літературознавців,

як, зрештою, і самих читачів. Особливо актуальним став твір Р. Кіплінга як кодекс сучасної незалежної, сильної, незламної людини в часи Євромайдану й подій на сході України. Його асоціюють із пушкінським «Памятником» та шевченківським «Заповітом», де йшлося про категорії етики, яким поети надавали особливого значення. Головний етичний принцип Р. Кіплінга – відповідальність, тому він вимагає виконання обов'язку та самодисципліни від усіх і, насамперед, від самого себе. Важлива особливість поезії Р. Кіплінга – її концептуальність. Поет бачить світ у суперечностях – соціальних, національних, етичних, – які уособлюють зіткнення й боротьбу порядку з хаосом. Вірш «If», навіть якщо він, на перший погляд, прозоро чіткий і зрозумілий, насправді має в собі дуже глибокі смислові відтінки, що виявляються в кожному новому прочитанні. Звідси й постійний перекладацький інтерес до кіплінгівського шедевра, який дає широкі можливості до інтерпретацій.

Відомо понад двадцять перекладів вірша «If» українською та російською мовами. Зауважимо, що серед українських інтерпретацій чотири здійснено поетами (Святослав Караванський, Дмитро Паламарчук, Євген Сверстюк та Василь Стус) в ув'язненні в радянських таборах, у чому вбачається певний символізм – готовність витримувати нові випробування, «нікому про втрати й слова навіть не сказати» [4], як заповідав колись англійський поет.

Мета розвідки – філософська інтерпретація Є. Сверстюка кіплінгівського твору.

Проблему інтерпретації тексту часто поєднують із психологією художнього сприйняття. «Кожна інтерпретація – це мить духовного спілкування дослідника з автором, – зазначає Л. Краснова, – це діалог на рівні світоглядів. <...> Інтерпретація не стільки оперує текстом, скільки його значенням, втіленим у форму» [3, с. 21]. У процесі перекладу пошук варіантів інтерпретації зумовлений, насамперед, широким контекстом, уявою та логічними міркуваннями самого перекладача. Оскільки об'єкт перекладу має свою *смисломісткість*, спектр можливих інтерпретацій може бути практично необмеженим. Це простежуємо також у варіативності перекладів вірша Р. Кіплінга «If». Однак чи не найбільш «вистражданим», з індивідуальним розумінням стилю й змісту оригіналу є прочитання англійського твору Є. Сверстюком.

Зауважимо, що тут українська назва збігається з оригіналом – «Якщо». До того ж перекладач зберігає рефрен і ключове слово *if* – *якщо*, яке іноді трансформується в *як*, що певною мірою зберігає основні смислові зв'язки: умова – результат. В українській інтерпретації бачимо десять лексичних анафор, як і в оригіналі:

Кіплінг	Сверстюк
1. <i>If you can keep your head...</i>	1. <i>Як вистойиш...</i>
2. <i>If you can trust yourself when all men doubt you...</i>	2. <i>Як всупереч усім ти віриш в себе...</i>
3. <i>If you can wait and not be tired by waiting...</i>	3. <i>Якщо чекати зможеш ти невтомно...</i>
4. <i>If you can dream...</i>	4. <i>Як зможеш мріять...</i>
5. <i>If you can meet with Triumph and Disaster And treat those two impostors just the same...</i>	5. <i>Якщо Триумф, зарівно як Нещастя, Сприймеш як дим і вітер на віку...</i>
6. <i>If you can bear...</i>	6. <i>Якщо стерпиш...</i>
7. <i>If you can make one heap of all your winnings And risk it on one turn of pitch-and-toss...</i>	7. <i>Якщо ти зможеш в пориві одному Поставить все на карту – і програти...</i>
8. <i>If you can force your heart and nerve and sinew...</i>	8. <i>Якщо ти змушиш Серце, Нерви, Жили...</i>
9. <i>If you can talk with crowds and keep your virtue...</i>	9. <i>Як зможеш гідно річ вести з юрбою...</i>
10. <i>If you can fill the unforgiving minute...</i>	10. <i>Якщо уцерть наповниш біг хвилини...</i>

У Р. Кіплінга життя схоже на гру (орлянка – *pitch-and-toss*). Обов'язок людини не піддаватися спокусі тимчасового Успіху й не падати духом у годину Нещастя. Пристрасть, інстинкти, на думку Р. Кіплінга, формують у людях індивідуалізм та антагонізм, тому людина мусить виховувати в собі та інших волю, мужність, витримку, почуття обов'язку стосовно суспільства, у якому вона живе. Мотив Великої гри звучить і в Є. Сверстюка, хоча не так виразно. Фразеологізми *поставить все на карту* та *в тобі усе згоріло* з їх національно-культурною конотацією досить удаło передають кіплінгівський образ *гри* (азарт – програти – нове починання). Також Є. Сверстюк змінює семантичне й емоційне наповнення деяких образів. Так, акцентованими є образи *Серця*, *Нервів* та *Жил* (у перекладі вони навіть написані з великої літери) із гіперболізованою семантикою та новою алегорією. В українській інтерпретації героєві довелося прожити більш драматичні моменти: він зміг «оббріханий – мовчати і пройти під поглядом ненависті» (в оригіналі: «Or being lied about, don't deal in

lies. Or being hated, don't give way to hating”), у ньому все «згоріло, вигасло» (в оригіналі: «there is nothing in you»). Однак, що співзвучно з оригіналом, герой відокремлений, відгороджений від людей, він тримає інших «на відстані, яку відміриш ти». Деякі дослідники вважають, що герой Є. Сверстюка вистражданіший, ніж у Кіплінга, з іншої доби й соціального світовідчуття, про що свідчить саме його (героя/автора) манера думати й висловлювати думку [4]. Доба «шістдесятих» прослідковується ще й у тому, що всі «упали духом» (у Кіплінга всі гублять голови: all are losing theirs heads), а героєві «встоять в боротьбі» (у Кіплінга про боротьбу не йдеться взагалі) допомагає «снага дум, енергія дій». Герой Є. Сверстюка не просто вірить у себе, коли інші в нього не вірять, а готовий до того, що «з їх невіри також візьмеш суть», у той час як герой Кіплінга не лише не зважатиме на зневіру інших, але й дозволятиме їм сумніватися. В українському варіанті герой менш категоричний і більш терплячий, у чому простежуємо риси української ментальності.

Потрібно зазначити, що певну категоричність, а також атмосферу повчання чи заповіді в оригіналі створює чітка маршова ритміка та цезури (if you can trust yourself // when all men doubt you; if you can wait // and not be tired by waiting etc.), використання імперативів (don't deal in lies; don't give way to hating; don't look too good, nor talk too wise), модального дієслова (can).

В українській інтерпретації маємо повну відсутність імперативів, які емоційно категоричні й задають повчально-заповідальний тон та пом'якшення ритмомелодики оригіналу. Хоча поетика перекладу Є. Сверстюка в цілому адекватна поетиці вірша Р. Кіплінга: широке вживання модальних дієслів *зможеш*, *зумієш*, *змусиш*, наявність цезури, правда, у дещо меншій кількості (*як вистойиш // коли всі проти тебе; як всупереч усім // ти віриш в себе; як зможеш мріять // в мрійництво не впасти*), використання алегоричних понять (Тріумф і Нещастя, Серце, Нерви, Жили, Воля), антитез (*поставить все на карту – і програть; мріять – в мрійництво не впасти; думать – не творити думки культ*), вишуканих порівнянь (*як дим і вітер на віку*). Зазначимо, що український перекладач зберігає й сам образ адресата – *ти*, який у кінці і перекладу, і оригіналу розкривається у звертання до близької людини – *сину, сину мій*. Отже, художньо-філософська інтерпретація Є. Сверстюка нагадує радше лист до сина з батьківськими настановами та застереженнями, що теж змінює жанр першотвору.

Як бачимо, суб'єктивна рецепція поезії й індивідуальний підхід до її іншомовної інтерпретації значною мірою впливають на те, як іншомовний твір стає перекладом. Перекладач як творча особистість, як художник, котрий балансує на межі зіставлення двох культур, повинен налаштуватися на іншого інонаціонального письменника, на його художній стиль, сприйняти й зрозуміти, а потім максимально точно відтворити його в перекладі, що буде адекватно сприйняте читачем, іншими словами, «відтворити схоже в несхожому та несхоже у схожому» [2]. Перекладач часто виступає віршотворцем й інтерпретатором в одній особі, тому поетичний переклад є водночас оригінальним літературним твором і таким, що відтворений на іншомовному ґрунті. М. Гачечиладзе, який активно розглядає проблему творчої особистості, зазначав: «Творча індивідуальність перекладача існує реально, і скільки б її не виганяли з теорії, вона існує, і тому треба встановити її закономірності... Встановити – значить вивчити її, цю творчу індивідуальність, і визначити її об'єктивне місце в методологічній системі перекладу» [1].

Творча індивідуальність Є. Сверстюка-перекладача яскраво проявилась у використанні фразеологізмів, а особливо в їх оказіональній трансформації.

Використання фразеологізмів в поезії, особливо англійській, – явище доволі рідкісне, оскільки ідіоми вважаються сталими виразами, зі звичною образністю, а отже, не експресивними й не оригінальними, у той час як поети намагаються використовувати нові засоби вираження почуттів, думок, переживань тощо. Однак поетична творчість Р. Кіплінга свідчить протилежне. Жанрова своєрідність кіплінгівської балади, солдатської пісні, романсу передбачає стилістично занижену лексику, сленг і водночас лексику з національно-культурною конотацією. Тому фразеологізми тут не лише широко використовуються, але й стають ключовими елементами контексту, відіграють важливу композиційну роль. Є. Сверстюк зробив усе, щоб адекватно передати їхню семантику та емоційно-експресивне наповнення. В українському перекладі спостерігаємо як контекстуальні трансформації фразеологічних одиниць, так і авторські новотвори:

Р. Кіплінг	Є. Сверстюк	Словник
<i>All about you are loosing theirs</i>	<i>Упали духом</i>	<i>Дух падає / упав [6, с. 224]</i>
<i>Not make dreams your</i>	<i>В мрійництво не впасти</i>	<i>Оказіоналізм</i>

<i>master</i> <i>Not make thoughts your aim</i>	<i>Не творити думки культ</i>	<i>Оказіоналізм</i>
<i>And treat those two impostors just the same</i>	<i>Сприймеш як дим і вітер на віку</i>	<i>Оказіоналізм</i>
<i>And risk it on one turn of pitch-and-toss...</i>	<i>Поставить все на карту</i>	<i>Ставити / поставити на карту [6, с. 688]</i>
<i>There is nothing in you</i>	<i>В тобі усе згоріло, вигасло</i>	<i>Душа схолола [7, с. 143]</i>
<i>Count with you</i>	<i>Усі рахуються з тобою</i>	<i>Цінити, поважати кого-небудь, уважно ставитись до когось [5, с. 1016]</i>

Як бачимо, у цілому трансформовані ідіоми та okazіоналізми адекватно відтворюють художню виразність першотвору, а окремі, як-от: *усе згоріло, вигасло* та *сприймеш як дим і вітер на віку* – навіть експресивно загострюють та драматизують зміст авторського виразу.

Отже, як бачимо, україномовна інтерпретація Є. Сверстюка відображає індивідуальне розуміння змісту та стилю оригіналу. За плечима перекладача – його національна традиція, історія й культура. Тому тлумачення відбувається крізь призму світобачення. Між Є. Сверстюком і Р. Кіплінгом – дві світові війни, розпад «великих імперій» тощо. Однак істини кіплінгівського твору, які були породжені самим життям, залишаються незмінними в усі часи. А проаналізоване українське прочитання – яскравий приклад інтерпретації з урахуванням національно-культурного дискурсу.

Список використаних джерел

1. Гачечиладзе Г. Г. Художественный перевод / Г. Г. Гачечиладзе. – М. : Сов. писатель, 1980.
2. Дзюба І. Не окремо взяте життя : документальна повість / І. Дзюба // Київ. – 2006. – № 1. – С. 15–137; № 2. – С. 33–113.
3. Краснова Л. До проблеми аналізу та інтерпретації художнього твору / Л. Краснова. – Дрогобич : ТзОВ «Вимір», 1997. – 147 с.
4. Макаренко О. Парадокси хрестоматійного вірша / О. Макаренко, М. Новикова // Всесвіт. – 1989. – № 5. – С. 111–116.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.
6. Словник фразеологізмів української мови. – Київ : Наук. думка, 2003. – 1104 с.
7. Фразеологія перекладів Миколи Лукаша : Словник-довідник. – Київ : Довіра, 2002. – 735 с.

References

1. Gachechiladze G. G. *Khudozhestvennyi perevod* [Literary Translation]. Moscow, 1980 (in Russian).
2. Dziuba I. *Ne okremo vziate zhyttia: Dokumentalna povist* [No individual life: Documentary story]. Kyiv [Kyiv], 2006, no. 1, p.p. 15–137, no. 2, p.p. 33–113 (in Ukrainian).
3. Krasnova L. *Do problemy analizu ta interpretatsii khudozhnioho tvoruu* [To the Problem of the Work Analysis and Interpretation]. Drohobych, 1997, p. 147 (in Ukrainian).
4. Makarenko O., Novykova M. (1989). *Paradoksy khrestomatiinoho virsha* [Paradoxe osf textbook verse]. *Vsesvit* [Universe], 5, p. 111–116 (in Ukrainian).
5. *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Great interpretative dictionary of modern Ukrainian]. Kyiv, Irpin, 2003, p. 1440 (in Ukrainian).
6. *Slovnyk fraseolohizmiv ukrainskoi movy* [Ukrainian Frase-Book]. Kyiv, 2003, p. 1104 (in Ukrainian).
7. *Phraseolohiia perekladiv Mykoly Lukasha: Slovnyk-dovidnyk* [Phraseology of Mykola Lukash Translations: Dictionary-Directory]. Kyiv, 2002, p. 735 (in Ukrainian).

Виктория Приходько. Стихотворение Р. Киплинга «If» в философской интерпретации Е. Сверстюка. В статье говорится о философской интерпретации Е. Сверстюка стихотворения Р. Киплинга «If». Отмечается, что в украинском переводе потеряны киплинговский ритм и категоричность суждений, зато видим выстрадавшего героя эпохи шестидесятых, изменение жанра подлинника: от заповеди к письму к сыну. В украинском варианте герой менее категоричен и более терпеливый, в чем просматриваются черты нашей ментальности. В украинской интерпретации видим смягчение ритмомелодики оригинала и полное отсутствие императивов, которые широко применяются Киплингом, чтобы придать произведению эмоциональной категоричности и поучительно-завещательного тона. Отмечается, что в целом поэтика перевода Е. Сверстюка адекватная поэтике стихотворения Р. Киплинга. Акцентируется внимание на том, что самобытная индивидуальность Е. Сверстюка-переводчика проявляется в использовании им контекстуально и окказионально трансформированных фразеологизмов, которые не только адекватно передают эмоционально-экспрессивное наполнение оригинала, но и обостряют, драматизируют авторские выражения.

Ключевые слова: интерпретация, перевод, ритм, фразеологизм, рефрен, окказионализм.

Viktoria Prykhodko. R. Kipling's Poem "If" in Ye. Sverstiuk's Philosophic Interpretation. The article deals with the philosophical interpretation by Ye. Sverstiuk of R. Kipling's poem «If». It is noted that in Ukrainian translation rhythm and categorical judgments of Kipling work were lost, but instead of it we can see suffering hero of sixties era, changing the original genre: from the commandment to the letter to his son. In Ukrainian version the hero is less categorical and more patient,

which are the features of Ukrainian mentality. In Ukrainian interpretation we can observe softening original rhythm and lack of imperatives, which are widely used in Kipling's work to provide emotional flatness and instructive and testamentary tone. It is noted that in general Ye. Sverstiuk's translation poetics is adequate Kipling's poetics. It is observed that the creative personality of Ye. Sverstiuk-interpreter is in using contextual and occasional transformed phraseology that not only gives the emotional and expressive content of the original adequately, but sometimes aggravates and dramatizes the author's expressions.

Key words: interpretation, translation, rhythm, phraseologism, refrain, occasional.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2016 р.

УДК 821.168.0 – 17. 01

Сергій Романов

ЛЕСЯ УКРАЇНКА В КУЛЬТУРОСФЕРІ Є. СВЕРСТЮКА

У статті розглядається проблема тяглості культури в системі взаємозв'язків поміж її творцями. На матеріалі літературно-критичних розвідок, мемуаристики та художнього тексту Є. Сверстюка увиразнено його сприйняття постаті Лесі Українки в її життєвому й творчому самовиявах. В особистому досвіді письменниці (і приватному, і громадсько-політичному), а ще більше в її творчому доробку покоління шістдесятників (а інтерес Сверстюка тут особливий) знаходило відгук на пекучі проблеми власної епохи, а отже й прийнятні моделі світопочування, мислення та поведінки.

Ключові слова: культура, людина, свобода, рабство, держава, епоха, творчість, досвід.

Тривання культури, власне, сама можливість субстанційного – у слові, барві, звуці – вияву духу не мислиме без переємності, зв'язку поколінь. Унаслідок своєї історичної специфіки український досвід не те що винятковий, але, поза сумнівом, унікальний. Місія – у нас це передовсім місія, а вже потім талант, фах, самореалізація – творця культурних цінностей ставала приділенням небагатьох. І не тільки творця, а зазвичай ще й носія, поціновувача і вже заодно популяризатора.

Сумний дотеп одного з наших історіографів, що в кожній наступній епосі українці мусять усе починати з початку, таки більше